

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ХХІ СТОЛІТТІ: ЛОКАЛЬНІ, НАЦІОНАЛЬНІ ТА ГЛОБАЛЬНІ КОНТЕКСТИ

**Збірник матеріалів науково-практичної
конференції**

18 квітня
2024 року

Київ 2024

Пашина Наталія,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та міжнародних відносин,
Маріупольський державний університет

Руденко Олександра,
4 курс перший (бакалаврський) рівень вищої освіти,
освітня програма «Політологія»,
Маріупольський державний університет

ПОПУЛІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Актуальність і важливість дослідження популізму обумовлено тим, що він впливає на політичну та економічну ситуацію в країнах світу, може призвести до фрагментації суспільства, створення напруженості між різними соціальними групами та посилювати конфлікти.

Вважається, що термін «популізм» виник у Сполучених Штатах у 1890-х роках та пов'язаний із діяльністю Популістської (Народної) партії. Характерною рисою популізму є підкреслення інтересів «простих людей» та реалізація політики «уявлення народу». Розвиток популізму в ХХ столітті був пов'язаний з активізацією мас, зростанням їх соціальних та політичних потреб та усвідомленням політичними лідерами необхідності використовувати методи мобілізації, які змусили б людей підкорятися їхній волі та цілям. Підйом популізму як явища відбувається тоді, коли політична система (переважно представники та інститути адміністративної влади, традиційні політичні партії) втрачає здатність вирішувати проблеми, які серйозно зачіпають інтереси широкого загалу. Особливо сприятливим часом для популістських кроків є виборчі кампанії або період, що настає одразу після неї. Яскравим прикладом політичного популізму є прийняття законів, які не можуть бути виконані через брак фінансових ресурсів.

У тлумачному Словнику української мови поняття «популізм» визначається як «Спосіб ведення політичної боротьби, що базується на крайньому спрощенні своєї політичної програми, зведенні її до вимог негайної, очевидної для всіх вигоди; дії політика, які розраховані на популярність у простих людей. Форма маніпуляції громадською думкою шляхом необґрунтованих обіцянок, висування демагогічних гасел і т.п.; політична риторика» [1].

У енциклопедичному словник-довіднику «Сучасна політична лексика» визначено, що «Популізм політичний (фр. Populisme, від лат. Populus – народ) – ідеологічно-спекулятивна орієнтація суб'єктів політики на політичні ідеї широких мас, що використовують незадоволення своїм життям та соціальним становищем. До носіїв цих ідей можливо віднести селян, фермерів, дрібну буржуазію та частину люмпенів. Він отримує розвиток і поширюється в епоху суспільно соціальних криз. Розрізняють його реальний і спекулятивний різновиди. Перший полягає у відповідній публічній політиці еліти, яка направлена на обмеження пануючих соціальних сил на користь народу без достатньої легітимності з боку панівних класів або верств. Другий – характеризується заграванням із

основною масою населення на рівні політичних гасел із метою підняти як авторитет, так і легітимність політики» [2, с.200].

Французький соціолог, політолог та політичний аналітик П.-А. Тагієфф визначає шість різних значень популізму [4, с. 25.]:

1. Популізм – це рух, який проявляється у вигляді залучення середнього та народного класів. Він є символічним вираженням експансії мас у соціально-політичному просторі.

2. Популізм – режим, авторитарний або напівреферендумний, за якого харизматичний лідер або класичний оратор звертається безпосередньо до мас, легітимізуючи свою владу.

3. Популізм – це ідеологія, яка посиляється на властиву кожній країні традицію ідеалізувати, реалізовувати, натуралізувати та оздоровлювати свій народ, протиставляючи його тим, хто має над ним владу

4. Популізм – це позиція, яка передбачає існування популістської оцінки безвідносно до традиції. Виявляється у відмові від експертів на користь справжнього представництва народу.

5. Популізм як ознака демократичної або народної епохи, популістська риторика є полемічною за своєю природою, оскільки вона завжди представляє народ проти «інших» які можуть бути інакшими, залежно від якого імені популісти говорять : народу-демократії або від імені народу-нації.

6. Легітимізований популізм, який виникає внаслідок кризи легітимності, спричиненої процесом модернізації. Це тимчасова і перехідна форма легітимації.

На сьогодні склалися різні підходи до розуміння популізму [3]:

1. Світоглядно-ідеологічний. Популізм трактується як *thin-centered ideology*, тобто ідеологія у вузькому сенсі. Так, К. Мудде розглядає популізм як ідеологію, прихильники якої ділять суспільство на дві нерівні частини: «чистий» народ (робітники, самозайняті, малий бізнес) і корумпована еліта (політики, великий бізнес).

2. Логічно-дискурсивний. Популізм можна трактувати як політико-економічну логіку чи дискурс. Популісти свідомо використовують протиставлення «ми-вони», щоб інтерпретувати її охайно та нав'язати масам. Це призводить до розуміння популізму як антистатусного дискурсу, який спрощує трактування публічного простору, символічно розділяючи еліту та маси.

3. Поведінково-стильовий. Популізм представлений певним стилем публічного перформансу. Політичні та фінансові лідери все частіше і свідомо перетворюють свою діяльність на перформанс, щоб сподобатися виборцям, які є глядачами цього шоу.

4. Інструментально-мобілізаційний. Популізм також можна розуміти як стратегію, спрямовану на залучення широких верств населення. Р. Джансен, наприклад, пояснює популізм як метод політичної практики, покликаний прилучити людей до участі у громадській та протестній діяльності, що супроводжується антиурядовою, націоналістичною риторикою, яка вихваляє простих людей, засуджує інституції, великий бізнес.

Популізм зазвичай ділиться на два основні види: правий та лівий. Існують різні версії популізму. Для країн, що стикаються з економічними труднощами та високим рівнем нерівності, характерний лівий популізм. Очевидні проблеми, такі як неконтрольована

імміграція чи національна безпека, спричинили появу правого популізму. Популістським політикам легше мобілізувати людей, зосереджуючись на конкретних проблемах.

Таким чином, можна визначити, що популізм – це форма політичної ідеології, яка фокусується на потребах простих людей, а не на потребах еліти або уряду. Простіше кажучи, популізм полягає в тому, що політики використовують у своїх політичних планах найактуальніші та потрібні у суспільстві ідеї та пропозиції. Можна сміливо сказати, що популізм – це обіцянка швидко вирішити проблеми у найпростіший спосіб. Умовами, що сприяють виникненню популізму, є тяжкі соціально-економічні умови населення, відсутність прозорості політичних інститутів, неадекватний рівень загальної та політичної грамотності, а також специфічні характеристики політичної культури (лідерство, загальна емоційна орієнтація, тощо).

Література

1. Словник української мови в 11 томах. <https://slovnuk.ua/index.php?sword=%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 03.04.2024)
2. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я.Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
3. Arditi B. Politics on the Edges of Liberalism: Difference, Populism, Revolution, Agitation. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. 166 p. URL: https://www.researchgate.net/profile/Benjamin-Arditi/publication/300789339_Populism_as_an_Internal_Periphery_of_Democratic_Politics/links/5a5a44eeaca2727d60860bea/Populism-as-an-Internal-Periphery-of-Democratic-Politics.pdf (дата звернення 30.01.24).
4. Taguieff, P.-A. Le populisme et la science politique du mirage conceptuel aux vrais problèmes. Vingtième Siècle, Revue D'histoire, 56(1), 4–33. doi: 10.3406/xxs, 1997.

Трофименко Анастасія,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
Маріупольський державний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЯВИЩА

Гібридна агресія російської федерації проти України, тимчасова окупація території держави в 2014 році, а зараз повномасштабна війна закономірно призвели до виникнення в українському суспільстві такого складного для наукового аналізу суспільно-політичного явища, як колабораціонізм. Ще до початку збройної агресії склалися сприятливі передумови для поширення цього явища. Лояльність частини місцевого населення до російських окупантів, значні масштаби добровільного сприяння окупаційному режиму стали наслідками тривалої роботи російської пропагандистської машини з просування ідей під гаслами